

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Albertov 6, 128 43 Praha 2, tel.: +420-221 99 55 15

fax: +420-221 99 55 14, e-mail: chromy@natur.cuni.cz

RGP1/2006 – Praha, 15. 3. 2006

Posudek oponenta rigorózní práce

ŘÍHA, I. (2005): Regionální aspekty transformačního vývoje nových spolkových zemí Německa. Rigorózní práce. UK v Praze, FF, Ústav hospodářských a sociálních dějin, Praha, 151 s. (Konzultant rigorózní práce: doc. PhDr. Eduard Kubů, CSc.)

V předložené rigorózní práci si Ivo Říha klade za cíl hodnotit transformaci nových spolkových zemí Německa a zjistit regionální aspekty této transformace. Již v úvodu oponentského posudku je třeba poznamenat, že předložená rigorózní práce, patří bezesporu k pionýrským pracím jak v oblasti historiografie (hospodářských a sociálních dějin), tak v oblasti geografie (zejména regionální geografie). Zatímco výzkum transformačních procesů v Česku je možné označit za jeden z nosných výzkumných směrů řady geografických a ekonomických pracovišť, badatelské výzvy k analýze a zhodnocení transformačních procesů v sousedních postkomunistických zemích jsou v českém prostředí dosud víceméně nenaplněny.

Práce má standardní rozsah (114 stran vlastního textu), bohatě doplněný tabulkovými (43 tabulek) a grafickými přílohami (13 grafů a 21 obrázků). Rozsáhlý je také přehled literatury, který čítá téměř 200 autorských titulů (vzhledem k zaměření práce logicky obsahuje tituly psané převážně v německém a v anglickém jazyce) a seznam použitých pramenů (několik desítek dokumentů a zdrojů).

Téma práce je jak z hlediska studia regionálního vývoje transitivních zemí, tak s ohledem na sociálně ekonomický vývoj celého Německa, velmi zajímavé. Sjednocení a následná transformace východoněmecké ekonomiky se považují v řadě ohledů (a tedy i z hlediska regionálního vývoje) za unikátní proces. Tuto skutečnost autor také několikrát zdůrazňuje, zejména v souvislosti s pochopitelnou nejednoznačností odborného hodnocení procesu sjednocení a sociálně ekonomického vývoje v nových spolkových zemích, resp. celého Německa.

Práce je vhodně strukturována a jednotlivé kapitoly mají logickou gradaci. Jako celek ji lze rozdělit do dvou větších částí. První se zabývá vlastní transformací a hospodářským změnám, druhá (významnější) zkoumá regionální vývoj východní části Německa po jeho sjednocení.

V úvodní části Říha formuluje celkem 2 hlavní a 3 dílčí cíle a 2 výchozí hypotézy (na s. 12 a 13).

Práce obsahuje hodnocení teoreticko-metodologických východisek studia. Diskuzi s literaturou lze hodnotit jako kvalitní, stejně tak i rozbor datové základny výzkumu a metodiky zpracování dat. Diskuze s literaturou sice mohla být jasněji strukturovaná, zejména s ohledem na rozpracování jednotlivých hypotéz.

Autor se snaží potvrdit/vyvrátit dvě hypotézy. První tvrdí, že „šoková terapie východoněmecké ekonomiky byla nejhorší možnou strategií transformace s dalekosáhlými sociálně ekonomickými důsledky“; a druhá, že transformace nevedla – na rozdíl od ostatních postkomunistických zemí – k výraznému prohloubení regionálních rozdílů.

Datová základna je dosti rozsáhlá a v principu poskytuje dostatek možností k přesnějšímu zpracování statistického materiálu na úrovni NUTS 3. Autor se jednostranně zaměřil na sledování úrovně a trendu v míře nerovností několika vybraných indikátorů. Výběr statistických metod i koeficientů je správný, přičemž by bylo vhodné zařadit např. korelační diagramy, které by ukázaly diferenciaci různých klíčových korelačních vztahů v celém souboru 113 okresů.

Přehled různých aspektů ekonomické transformace nových spolkových zemí (kap. 4) lze hodnotit jako zdařilý. Dokládá zejména Řihovu erudici pracovat s rozsáhlou (a složitou) cizojazyčnou literaturou. Základních tvrzení z relevantní literatury (v obecné rovině) však mohla být ještě více propojena s konkrétními otázkami práce.

Jako velmi přínosnou lze hodnotit i zpracovanou informaci o regionální diferenciaci sociálně ekonomického vývoje v nových spolkových zemích (kap. 4.3.). Autor zde kombinuje údaje na úrovni NUTS 2 (spolkové země) a také okresní úrovně NUTS 3 (113 jednotek). Dokládá, že Berlín ztrácí svou dominantní pozici, avšak relativně prosperující Postupim vlastně patří do aglomerace hlavního města.

V kapitole 5 hodnotí jednotlivé faktory, které ovlivňují prostorovou diferenciaci a regionální politiku a na jejich základě pak hodnotí nejen úspěšnost jednotlivých regionů, samotný proces regionální diferenciaci, ale i regionální rozvoj nových spolkových zemí v kontextu regionální politiky. Správně zde zdůrazňuje význam hierarchie sídel, geografické polohy, kvality lidských zdrojů, vědy a výzkumu, infrastruktury a ceny pozemků. V závěrečné části této kapitoly se autor snaží shrnout své rozborů meziokresní diferenciaci jednotlivých indikátorů s pomocí shlukové analýzy. Kapitola uzavírá přehled hlavních bodů regionální politiky spolkové vlády ze srpna 2004 specifikované na období 2005–2019 pro nové spolkové země.

Kapitola 6 podává shrnutí a hodnocení výsledků vlastní práce. Autor se snaží diskutovat výsledky práce s výsledky jiných autorů. Diskuze se týká hlavně základních rysů transformace geografické organizace společnosti v Česku, které dokumentují zejména práce M. Hampļa (Hampļ rozlišuje intenzifikační procesy, řádovostní posun integračních tendencí a procesy specifického nápravného typu). Ivo Řiha tvrdí, že jeho zjištění nepotvrzují dominantní roli prvních dvou procesů. Na jedné straně autor podtrhává nedostatečný rozvoj Berlína, ale na straně druhé, ukazuje na „Speckgürtel“ rozvoje na okraji aglomerace Berlína a na území okolních okresů. Rovněž několik kartogramů naznačuje vznik určité relativně úspěšné zóny mezi aglomerací Berlína a aglomeracemi Drážďan a Lipska. Hierarchizační procesy nejsou tak zřetelné jako v Česku. Autor správně podtrhuje dominantní úlohu nápravných procesů.

Závěr rigorózní práce přináší formulace základních tvrzení. Zejména pak, že šoková metoda sjednocení Německa byla politicky motivována a bez nějaké sofistikované ucelené teoretické koncepce. Rozděluje postkomunistické období na tři fáze. První byla v letech 1989–1993, kdy došlo k hluboké transformační recesi. Druhá byla v letech 1993–1996, kdy se v určité dynamizaci ekonomického vývoje projevil efekt ohromných transferů investičních prostředků ze starých spolkových zemí do východního Německa. Třetí fáze nastává v roce 1997, kdy se projevuje krize a proto autor sumárně hodnotí transformaci nových spolkových zemí jako proces s převažujícími negativními efekty. Autor podotýká, že jasnější polarizační procesy v regionální struktuře nových spolkových zemí se projevují až ve třetí (současné) fázi. V této fázi se projevuje vliv známých faktorů geografické polohy, kvalifikovaných pracovních sil a významných investic do progresivních oborů.

Závěr

Z hlediska věcného zaměření práce splňuje základní cíle, potvrzuje hypotézy a polemizuje jak s německými, tak českými autory (zejména v oblasti regionálního vývoje). Dalším přínosem práce je velké množství údajů, faktů a zjištění. Ty však nejsou úplně zužitkovány a nabízí se jejich další rozpracování a využití v dalším výzkumu. (Což sám autor přizná v poslední větě závěru práce.)

Lze litovat, že se autor v textu nevyhнул občasným neobratným formulacím (je patrné, že některé z nich jsou zřejmě pozůstatkem německého překladu). Na několika místech (např. v úvodu a v závěru práce) se objevuje pojem „diplomová práce“. Je patrné, že autorova diplomová práce stála u zrodu práce rigorózní, ale odkaz na ni v seznamu literatury nenacházím.

Souhrnně však autor prokázal především velmi dobrou orientaci v literatuře, zejména ve smyslu vzájemné konfrontace řady pramenů. Pozitivně lze hodnotit i jeho kritický přístup a skutečnost, že ne vždy se s německými vesměs renomovanými (zdroji a daty lépe vybavenými) autory v hodnocení aspektů transformace (a sjednocení) shoduje. Zjištěné poznatky skutečně představují přínos konkrétnímu i teoretickému poznání procesu transformace postkomunistických zemí a jejich regionálních aspektů.

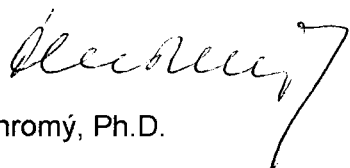
Říhovo úsilí se zaměřilo na převážně kvantitativní hodnocení regionální diferenciace transformačních procesů. Kvalitativní hodnocení (zejména sociálních aspektů), např. ve vybraných modelových území nových spolkových zemí, by Říhovu rigorózní práci ještě více zhodnotilo. Uvědomuji si však, že v tomto případě by se jednalo o řešení výzkumného úkolu, který odpovídá požadavkům kladeným spíše na dizertační práce. Kombinací extenzivních a intenzivních forem výzkumu bychom však získali jistě plastičtější obraz o vývoji regionálních rozdílů po sjednocení Německa a o průběhu transformace jeho postkomunistické východní části a mnohá zdánlivě „definitivní“ tvrzení by musela být relativizována.

Nenaplněna také zůstala (Říhou ovšem nevyřčená) výzva, srovnat regionální aspekty novodobého transformačního procesu v kontextu delšího historického vývoje funkčně-prostorových a sociálně-prostorových změn na území Německa. Respektive zařadit do práce hodnocení dopadů minulých transformačních procesů a jejich vlivu na změny regionálních rozdílů mezi jednotlivými německými oblastmi, a tím přispět do (v práci pouze zmiňovaných) diskuzí o „přetrvávání“ či „změnách“ ekonomických gradientů a tradičních dichotomiích současného střeoevropského prostoru či jednotlivých zemí. Ivo Říha by tím ve své práci ještě více zhodnotil nejen svá dosavadní historická a geografická studia, ale i dlouhodobé studijní pobyty na německých univerzitách.

Předloženou rigorózní prací Ivo Říha dokládá, že dovede nejen uchopit téma výzkumu, zformulovat cíle, hypotézy, zhodnotit a diskutovat velké množství relevantní odborné zahraniční literatury a metodické postupy řešení, ale tyto i naplnit a věrně zhodnotit. Za záslužné je třeba považovat i skutečnost, že autor dokázal vybudovat z různých zdrojů zajímavou (až unikátní) datovou bázi, která potenciálem svého možného využití přesahuje parametry rigorózní práce. Říha prokázal dovednost využít při hodnocení vývoje regionálních rozdílů sofistikované statistické metody a na závěr posunout formulace výsledků výzkumu do úrovně závěrečných doporučení možných směrů dalšího studia.

Z hlediska výzkumů transformačních procesů pak vidím jako velmi potřebné, aby Ivo Říha výsledky svého výzkumu publikoval v odborném tisku.

Rigorózní práci Mgr. Iva Říhy doporučuji přijmout k obhajobě.

RNDr. Pavel Chromý, Ph.D.